МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 79

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Журнал включений до Переліку наукових фахових видань України відповідно
до Наказу МОН України № 928 від 11 червня 2026 року (додаток 15) строком на три роки
з 01 червня 2026 року по 31 травня 2029 року з присвоєнням категорії «Б».
Кластер: Гуманітарні науки та мистецтво.
Спеціальність: В11 Філологія.

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 1 від 08.09.2026 р.

Видавнича рада:
С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна,** д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного університету **Н.М. Шкворченко-Осадца.**

Редакційна колегія серії «Філологія»:
А.Л. Фрумкіна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри германських та східних мов і перекладу, Міжнародний університет; **Т.В. Громко**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських та східних мов і переклад, Міжнародний університет; **В.В. Громовенко**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний університет; **Ю.В. Шарапановська**, доктор філософії, доцент, директор Фахового коледжу Міжнародного університету, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний університет; **Н.О. Бігунова**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; **С.В. Форманова**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри «Іноземні мови та переклад», Одеський національний морський університет; **С.Ю. Юхимець**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри «Іноземних мов та перекладу», Одеський національний морський університет; **Bożena Iwanowska**, PhD (Political and Social Sciences), Assistant Professor, Department of Social Sciences; Director of the Academic Center for Holocaust and Genocide Research; Director of the Academic Center for Political Thought and Leadership Research, VIZJA University, Warsaw (Poland); **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор, викладач німецької мови факультету мовознавства, літератури та культурології інституту славістики Технічного університету Дрездена, Технічний університет Дрездена (Німеччина); **Beata Siwek**, Dr habil., Associate professor, Associate professor at the John Paul II Catholic University of Lublin, The John Paul II Catholic University of Lublin.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Міжнародний гуманітарний університет
(Фонтанська дорога, буд. 33, м. Одеса, 65009, e-mail: mgu_rektorat@ukr.net. Тел.: +38 (048) 719-88-38).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року (ідентифікатор медіа – R30-04398).

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2026
© Міжнародний університет, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 81'255.4:821.162.1Міцкевич:82.09
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.79.44

Педченко О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та прикладних студій
Маріупольського державного університету
https://orcid.org/0000-0001-7456-7040

ДІАЛОГІЗМ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ АДАМА МІЦКЕВИЧА

Анотація. У статті досліджено діалогізм художнього перекладу як категорію сучасного перекладознавства, що визначає переклад не лише як міжмовне відтворення тексту, а й як багаторівневий процес міжкультурної, міжлітературної та міждискурсивної взаємодії. Простежено еволюцію наукових уявлень про діалогічну природу перекладу від концепції діалогу Михайла Бахтіна та інтертекстуальності Юлії Крістевої до сучасних перекладознавчих підходів, представлених працями Сьюзен Баснетт, Лоуренса Венуті, Андре Лефевра, Тео Германса, Ентоні Піма, Мони Бейкер, Майкла Кроніна та інших дослідників. Показано, що сучасне перекладознавство дедалі більше відходить від нормативного розуміння перекладу як пошуку еквівалентності, натомість розглядає його як відкритий діалог мов, культур, літературних традицій, історичних контекстів і читацьких інтерпретацій.

Теоретичні положення сучасної науки про переклад конкретизовано на матеріалі української рецепції творчості Адама Міцкевича, яка розглядається як тривалий процес міжкультурного діалогу між польською та українською літературами. Особливу увагу приділено перекладацькій і літературно-критичній діяльності Максима Рильського, яку проаналізовано крізь призму концепції діалогізму. На основі праць Ростислава Радишевського та сучасних досліджень українських учених показано, що перекладацька практика Рильського поєднувала філологічну точність із творчою інтерпретацією, забезпечуючи збереження художньої своєрідності творів Міцкевича та їх органічне входження в український культурний простір. Обґрунтовано, що українська рецепція польського класика є прикладом продуктивного міжлітературного діалогу, у якому переклад виступає не вторинним відтворенням першотвору, а формою співтворчості, культурної медіації та переосмислення.

У результаті дослідження запропоновано багаторівневу модель діалогізму художнього перекладу, що охоплює інтертекстуальний, культурно-історичний, перекладацький і рецептивний рівні взаємодії. Доведено, що художній переклад є не завершенням комунікації, а відкритим процесом безперервного міжкультурного діалогу, який забезпечує подальшу культурну біографію літературного твору та його інтеграцію в нові історичні, національні й інтерпретаційні контексти. Запропонований підхід розширює теоретичні засади сучасного перекладознавства та відкриває перспективи подальших досліджень художнього перекладу як форми міжкультурної комунікації, культурної пам'яті та гуманітарного діалогу.

Ключові слова: діалогізм, діалог культур, міжкультурна комунікація, художній переклад, сучасне перекладознавство, культурний взаємовплив, Адам Міцкевич.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Художній переклад у сучасній гуманітаристиці дедалі частіше розглядається не лише як процес міжмовної трансляції, а як складна форма міжкультурної комунікації, у якій взаємодіють мовні, літературні, історичні та культурні системи. Такий підхід суттєво розширює традиційне розуміння перекладу, зміщуючи дослідницький акцент із проблем еквівалентності й адекватності на питання культурної взаємодії, рецепції, інтерпретації та формування нових смислів. У цьому контексті переклад постає, як простір взаємодії автора, перекладача, культури-джерела та культури-реципієнта.

Однією з категорій, що набуває особливого значення для такого розуміння художнього перекладу, є діалог. Започатковане у працях Михайла Бахтіна та розвинуте в концепціях Юлії Крістевої й інших дослідників, це поняття тривалий час застосовувалося переважно для характеристики художнього тексту, його поліфонічності та інтертекстуальної природи. Водночас сучасні теоретичні підходи дають підстави розглядати діалог значно ширше, як принцип, що визначає сам процес художнього перекладу і забезпечує взаємодію різних культурних кодів, історичних досвідів та інтерпретаційних позицій.

Особливо продуктивним матеріалом для такого дослідження є художні переклади творів Адама Міцкевича. Його творчість сформувалася на перетині польської, литовської, білоруської, української та загальноєвропейської культурних традицій, що зумовило виняткову інтертекстуальну насиченість текстів і складну систему історико-культурних кодів. Переклад творів Міцкевича тому передбачає не лише відтворення їхньої мовної та поетичної структури, а й переосмислення культурної пам'яті, регіональної ідентичності, історичних алюзій та літературних зв'язків. У цьому сенсі переклади Міцкевича є прикладом функціонування діалогізму, як механізму міжкультурної інтерпретації.

Зв'язок порушеної проблеми з важливими науковими завданнями полягає в необхідності інтеграції класичної теорії діалогізму із сучасними концепціями перекладознавства, що розглядають переклад як культурну медіацію, переписування, інтерпретацію та конструювання нового образу автора в іншому культурному середовищі. Практичне значення такого підходу пов'язане з можливістю уточнення методології аналізу художніх перекладів, зокрема творів, що належать до спільного культурного простору Центрально-Східної Європи. Використання методології планується у межах виконання переклада-

цьких проєктів Лабораторією прикладної філології Маріупольського державного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Переосмислення теорії художнього перекладу XX століття як культурного й інтерпретаційного процесу почалося ще у 1990-х роках, як зазначив Лоуренс Венуті у статті того часу: «сьогодні ми далеко не вважаємо, що переклад – це простий комунікативний акт. У сучасній теорії перекладу, що спирається на континентальні філософські традиції, такі як екзистенційна феноменологія та постструктуралізм, мова є конститутивною складовою мислення, а значення – місцем множинних детермінацій, тож переклад легко розглядається як процес, що наділяє іноземномовний текст внутрішнім значенням. Переклад ніколи не відбувається безперешкодно, оскільки перекладач долає мовні та культурні відмінності іноземного тексту, зменшуючи їх та додаючи інший набір відмінностей – переважно власних, запозичених із мови та культури реципієнта, – щоб іноземне могло бути сприйняте в цьому середовищі» [1, с. 468]. Він поставив у центр уваги проблему видимості перекладача. На його думку, художній переклад завжди є результатом свідомого вибору між різними культурними стратегіями, насамперед доместикацією та форенізацією. Перекладач не лише передає зміст твору, а й визначає характер його культурної присутності в іншомовному середовищі. Саме тому переклад слід розглядати як форму культурної репрезентації, а діалогізм – як процес постійного узгодження між авторським задумом, культурою оригіналу та очікуваннями нової читацької аудиторії.

Вагомий внесок у розроблення сучасної теорії художнього перекладу зробили Сьюзен Баснетт, Андре Лефевр, Тео Германс, Ентоні Пім, Мона Бейкер, Майкл Кронін та інші дослідники. Їхні праці заклали методологічні засади осмислення перекладу як форми міжкультурної комунікації, культурного трансферу, літературної рецепції, переписування, наративного конструювання смислів і діяльності перекладача як культурного медіатора. Саме ці концепції становлять теоретичну основу нашого дослідження й будуть використані для аналізу української рецепції творчості Адама Міцкевича.

Для осмислення культурно-історичного простору творчості Адама Міцкевича важливе значення мають дослідження Ростислава Радишевського, який аналізує творчий діалог Адама Міцкевича і Максима Рильського, перекладацьку рецепцію польського поета та її значення для українсько-польських літературних зв'язків. Окремі аспекти перекладу творів Міцкевича розглянуто також у працях Лариси Маркуляк, Віктора Гуменюка, Олександри Іванчик, Люцилли Пщоловської та інших дослідників.

Попри значний обсяг наукової літератури, більшість праць зосереджується на аналізі окремих перекладів, творчості конкретних перекладачів, рецепції Міцкевича в національних літературах або інтертекстуальних особливостях його поетики. Особливого значення в цьому контексті набувають новітні міжнародні дослідження, присвячені методологічним та філософським засадам сучасного перекладознавства. Поява фундаментальних колективних видань Routledge Handbook of Translation and Methodology («Довідник Routledge з методології перекладознавства», 2022), The Routledge Handbook of Translation and Philosophy («Довідник Routledge з перекладу та філософії», 2024), The Bloomsbury Handbook of Translation and Philosophy («Довідник Bloomsbury з перекладу та філософії», 2024) засвідчує продовження зміщення дослідницької уваги від нормативних моделей перекладу до його осмислення як складного культурного, герменевтичного й філософського процесу. У цих працях художній переклад розглядається як форма продукування знання, міжкультурної взаємодії та інтерпретації, що відкриває нові перспективи для переосмислення традиційних категорій перекладознавства.

Метою статті є осмислення сучасних перекладознавчих теорій, які грунтуються на теорії діалогу та впливають на вибір перекладацьких стратегій, через аналіз досліджень перекладів творів Адама Міцкевича на українську.

Виклад основного матеріалу. В класичній концепції Михайла Бахтіна діалог насамперед визначався як фундаментальна властивість художнього мислення, що реалізується через взаємодію різних голосів, позицій і смислових горизонтів. Діалог не обмежується безпосередньою комунікацією між персонажами чи автором і читачем. Він становить універсальний принцип існування культури, у якій жодне слово не є остаточним і завершеним, оскільки завжди співвідноситься з іншими словами, текстами та смислами. Саме тому художній твір постає відкритою системою, що вступає у взаємодію як із попередньою літературною традицією, так і з майбутніми інтерпретаціями. Таке розуміння діалогізму стало відправною точкою для подальших досліджень інтертекстуальності та рецептивної природи літератури.

Важливим етапом розвитку цієї концепції стали праці Юлії Крістевої «Слово, діалог і роман» та «Обмежений текст» (1960), у яких вона запропонувала розглядати будь-який текст як простір взаємодії інших текстів. Перенесення акценту з діалогу між голосами на діалог між текстами суттєво розширило інтерпретаційні можливості категорії діалогізму. У такому розумінні художній твір уже не існує як автономна структура, а формується в процесі безперервного переосмислення попередніх культурних моделей. Для творчості Адама Міцкевича цей аспект має особливе значення, адже його поетичний світ виникає на перетині античної, біблійної, романтичної, слов'янської та народнопоетичної традицій, що створює складну систему інтертекстуальних взаємозв'язків.

Нового виміру проблема діалогічної взаємодії текстів набуває у філософії Жака Дерріди, насамперед у працях De la grammatologie («Про граматологію», 1967), Des Tours de Babel («Вежі Вавилона», 1985) та Qu'est-ce qu'une traduction "relevante"? («Що таке "релевантний" переклад?», 1998). Переосмислюючи концепцію письма, інтерпретації та перекладу, Дерріда відмовляється від уявлення про переклад як вторинне відтворення завершеного тексту. Натомість він розглядає переклад як необхідну форму подальшого існування мов через їх діалог: «Завдяки перекладу, іншими словами, цій лінгвістичній взаємодоповнюваності, завдяки якій одна мова дає іншій те, чого їй бракує, і дає це гармонійно, це взаємозапітнення мов забезпечує ріст мов,..» [2].

Класичні концепції діалогізму створили важливе методологічне підґрунтя для розуміння художнього тексту як відкритої системи взаємодії голосів, текстів і культур. Проте вони лише частково пояснюють специфіку діалогічних процесів, що виникають у художньому перекладі, який не лише продовжує міжтекстовий діалог, а й переносить його в інший мовний, культурний та історичний простір, унаслідок чого змінюються способи функціонування самого тексту. Саме тому сучасне

перекладознавство дедалі частіше розглядає художній переклад як форму міжкультурної інтерпретації, а діалогізм – як одну з його фундаментальних характеристик.

Послідовно інтегрувала перекладознавство в ширший культурологічний дискурс Сьюзан Баснет. На відміну від традиційних лінгвістичних моделей, вона розглядає художній переклад як процес культурної взаємодії, у якому перекладач реконструює не лише мовну структуру тексту, а й систему його культурних значень. У такій перспективі переклад перестає бути вторинним щодо оригіналу й постає самостійним актом інтерпретації, що забезпечує входження літературного твору в новий культурний контекст [3]. Цю ідею продовжує Дорота Урбанек, яка дає визначення поняттю «третя культура», що це є «елементи тексту оригіналу та/або перекладу, які присутні в мові та культурі оригінального твору та переходять у мову та культуру перекладу» [4, с. 63]. Отже, в її розумінні перекладач працює не з текстами, а з культурами, що репрезентовані текстами.

Подібну думку розвиває Андре Лефевр, який запропонував концепцію rewriting («переписування»). Він доводить, що кожний художній переклад є новою культурною версією твору, оскільки формується під впливом літературних норм, ідеологічних чинників та естетичних очікувань культури-реципієнта. Крім того, він визначає роль перекладу для розвитку літературної [1, с. 233]. Таким чином, перекладач виступає не лише інтерпретатором, а й співтворцем нового культурного образу автора. У випадку Адама Міцкевича ця теза набуває особливого значення, адже кожна національна традиція фактично створює власного Міцкевича, актуалізуючі різні смислові й культурні домінанти його творчості.

Інший аспект проблеми висвітлює Тео Германс [5], який переносить поняття поліфонії у сферу перекладознавства. Перекладений текст, на його думку, поєднує кілька рівноправних голосів – автора, перекладача, літературної традиції, культури перекладу та читача. Така багатоголосність дозволяє розглядати художній переклад, як новий текст, що виникає внаслідок безперервного діалогу між різними суб'єктами культури.

Особливого значення для сучасного розуміння художнього перекладу набуває концепція Ентоні Пім [6], який визначає перекладача як культурного медіатора. У цій моделі перекладач виконує функцію посередника між різними культурними просторами, забезпечуючи не лише передачу тексту, а й порозуміння між культурами. Відтак художній переклад постає як процес міжкультурної комунікації, у якому діалогізм реалізується через взаємодію різних моделей історичної пам'яті, систем цінностей та культурних традицій.

Важливим доповненням до цього підходу є праці Мони Бакер [7], в яких вона розглядає переклад як форму конструювання наративів, і Мішель Кронім [8], який аналізує його в контексті культурної мобільності та транснаціональної взаємодії. Обидва дослідники переконливо демонструють, що художній переклад не лише відображає культурні процеси, а й активно формує нові способи осмислення літературної спадщини в іншому соціокультурному середовищі.

Узагальнення сучасних методологічних підходів до перекладознавства, представлене у The Routledge Handbook of Translation and Methodology (2022) [9], свідчить про поступове зміщення дослідницької уваги від нормативного аналізу перекладу до міждисциплінарного осмислення його як культурного, соціального, когнітивного та інтерпретаційного процесу. Такий методологічний поворот створює підґрунтя для переосмислення діалогізму як однієї з ключових категорій сучасної теорії художнього перекладу.

Теоретичні положення сучасного перекладознавства знаходять конкретне підтвердження у дослідженнях Ростислава Радишевського, присвячених українській рецепції творчості Адама Міцкевича. Аналізуючи перекладацьку й літературно-критичну діяльність Максима Рильського, учений виходить за межі розгляду перекладу як окремого тексту і розкриває його як складову ширшого процесу міжлітературної взаємодії. На його думку, «у випадку М. Рильського є всі підстави вбачати генетичну інтертекстуальність до творчості А. Міцкевича, що ґрунтувалась на герменевтичному аналізі при перекладі та літературно-критичному чи естетичному висвітленні творчості автора "Пана Тадеуша" українським поетом і проростала в конкретних виявах цитувань, епіграфів, парафраз власної творчості українського поета» [10, с. 125].

Запропоноване професором Радишевським поняття генетичної інтертекстуальності істотно доповнює сучасні концепції діалогізму художнього перекладу. Воно засвідчує, що рецепція Міцкевича в українській літературі не завершується створенням перекладу, а продовжується в літературно-критичній рефлексії та власній творчості перекладача. Таким чином, перекладацький діалог набуває багаторівневого характеру: він охоплює герменевтичне прочитання оригіналу, його художнє відтворення українською мовою та подальшу інтеграцію образного й поетичного світу Міцкевича у творчість самого Рильського. Саме тому українська рецепція польського романтика постає не як сукупність окремих перекладацьких практик, а як безперервний процес культурної взаємодії, у якому переклад стає одним із механізмів формування нового літературного досвіду. Цей підхід знаходить розвиток і в дослідженні Людмили Маркуляк, присвяченому відображенню поетики вірша Адама Міцкевича «Nad wodą wielką i czystą» у перекладі Максима Рильського. Аналізуючи особливості художнього відтворення оригіналу, дослідниця показує, що перекладацька майстерність Рильського ґрунтується на прагненні максимально зберегти поетичну структуру, образну систему, ритмомелодику та філософську концепцію першотвору, поєднуючи вірність авторському задуму з природністю українського художнього мовлення [11].

У світлі концепції Андре Лефевра переклади Рильського можна розглядати як форму rewriting – культурного переписування, унаслідок якого твори Міцкевича набувають нового функціонування в українській літературі. Таке переписування не означає довільного віддалення від оригіналу. Воно виявляється у доборі мовних засобів, метрики, стилістичних відповідників, способів відтворення реалій та історичних конотацій. Кожне з цих рішень формує певний образ польського поета й визначає, які компоненти його творчості стануть найбільш помітними для нової читацької аудиторії.

Відповідно до підходу Лоуренса Венуті, цей процес можна інтерпретувати як вибір способу культурної репрезентації автора. Збереження польських і регіональних реалій, архаїчної лексики, особливостей шляхетського побуту та історичної дистанції підтримує культурну відмінність оригіналу. Натомість використання ресурсів української поетичної мови, фольклор-

ної образності та усталених літературних форм наближає текст до культури-реципієнта. Переклад Рильського тому не можна однозначно віднести лише до доместикації чи форенізації: він формується внаслідок постійного діалогу між прагненням зберегти історико-культурну своєрідність Міцкевича та необхідністю забезпечити повноцінне художнє існування його творів українською мовою.

Саме в цьому сенсі можна говорити про створення українського образу Міцкевича. Йдеться не про заміну польського автора новою постаттю, а про формування конкретної моделі його прочитання, зумовленої перекладацькою індивідуальністю Рильського, станом української літературної мови, культурними потребами відповідного періоду та попередньою історією українсько-польських літературних зв'язків. Перекладений текст зберігає голос автора, але водночас містить голос перекладача й культурного середовища, у якому він створений. Це відповідає розумінню перекладу як поліфонічної структури, запропонованому Тео Германсом.

Отже, міжкультурна інтерпретація творів Міцкевича не зводиться до перенесення польського тексту в український мовний простір. Вона охоплює взаємодію авторської поетики, історичної пам'яті, перекладацької індивідуальності, літературної традиції та рецептивних очікувань нової аудиторії. Саме тому діалогізм виявляється не лише внутрішньою рисою творів Міцкевича, а й принципом їхнього функціонування в перекладі. Переклад зберігає відкритість тексту до нових прочитань і водночас створює новий етап його культурної біографії.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. У сучасних дослідженнях переклад осмислюється не лише як мовна практика, а як особлива форма продукування знання, інтерпретації та міжкультурного діалогу, що відкриває нові перспективи для розуміння місії художнього перекладу. Саме тому переклад художній творів доцільно розглядати не як результат міжмовної трансляції, а як складний процес, що реалізується одночасно на кількох взаємопов'язаних рівнях. На прикладі перекладу Максима Рильського творів Адама Міцкевича можна виділити 4 рівня діалогічності:

– перший рівень становить інтертекстуальний діалог, який формується всередині самого авторського тексту. Поетика Міцкевича поєднує античну, біблійну, середньовічну, романтичну, народнопоетичну та слов'янську традиції, створюючи багатошарову систему культурних смислів. Перекладач вступає у взаємодію не лише з автором, а й із цією складною мережею текстів, символів та алюзій, що визначають художній світ твору;

– другий рівень можна визначити як культурно-історичний діалог. Він охоплює взаємодію культурної пам'яті, історичних наративів та регіональних традицій, які закодовані в мові оригіналу. Саме на цьому рівні особливого значення набувають культурні реалії, історична лексика, фольклорні образи, топоніміка, етнокультурні символи та інші елементи, що репрезентують історичний досвід Центрально-Східної Європи. У такому розумінні перекладач реконструює не лише текст, а й культурний простір, у якому цей текст виник;

– третій рівень становить перекладацький діалог, що виникає між автором і перекладачем. Художній переклад не є механічним відтворенням змісту, а передбачає постійне прийняття інтерпретаційних рішень. Вибір лексичних відповідників, ритмічної організації, стилістичних засобів, способів передачі культурно маркованої лексики або історичних реалій визначає характер нового художнього тексту. Особливо це стосується перекладу з близькоспорідненою мови, як з польської на українську, де для перекладача є можливість, або максимально зберегти особливості мови оригіналу, або максимально наблизити текст до читача. Саме тому перекладач виступає не лише інтерпретатором, а й співучасником формування нового культурного образу автора;

– четвертий рівень репрезентує рецептивний діалог, у межах якого перекладений текст починає функціонувати в новому літературному середовищі. Його сприйняття залежить від історичного часу, літературного канону, культурних очікувань читацької аудиторії та попередньої традиції рецепції. У цьому контексті кожний новий переклад творів Міцкевича стає не лише новою мовною версією оригіналу, а й новим етапом його культурної біографії.

Запропонований підхід стосується й ролі перекладача. Якщо традиційне перекладознавство розглядало його передусім як посередника між двома мовами, то сучасні концепції перекладу дають підстави говорити про перекладача як про учасника міжкультурного діалогу. Саме він забезпечує взаємодію історичної пам'яті, літературної традиції, авторської поетики та культурного досвіду нової читацької спільноти, тому що художній переклад постає не лише способом передачі тексту, а й механізмом культурної комунікації.

Проведений аналіз дає підстави розглядати діалогізм художнього перекладу як багаторівневий процес міжкультурної інтерпретації, у якому взаємодіють інтертекстуальні, культурно-історичні, перекладацькі та рецептивні чинники. Саме така перспектива дозволяє інтегрувати класичні концепції діалогізму із сучасними теоріями художнього перекладу й відкриває можливості для подальшого розвитку теоретичних засад дослідження перекладу як форми міжкультурної комунікації.

Література:

1. Translation, community, utopia. The Translation Studies Reader. / Ed. L.Venuti. London and New York: Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2004. 539 s. URL: https://www.academia.edu/31687008/The_Translation_Studie_Reader_venuti
2. Derrida J. Des Tours de Babel, *Ebisu* [En ligne], Numéro spécial, 2025, mis en ligne le 01 décembre 2025, consulté le 18 juillet 2026. URL:http://journals.openedition.org/ebisu/11140;DOI:https://doi.org/10.4000/15d7a
3. Bassnett S. Translation Studies. London; New York: Routledge, 2014. 208 s. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203488232
4. Urbanek D. Elementy trzeciej kultury w procesie przekładu. *Przekład – język – kultura* / pod red. R. Lewickiego. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. S. 61–70.
5. Hermans T. Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained. London; New York: Routledge, 2014. 203 s. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315760469
6. Pym A. Exploring Translation Theories. London: Routledge, 2023. 256 s. DOI: 10.4324/9781003383130
7. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018. 390 s. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315619187
8. Cronin M. Translation and Globalization. New York: Routledge, 2003. 209 s. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203378816
9. The Routledge Handbook of Translation and Methodology. /Eds. F.Zanettin, C.Rundle. *Routledge*, 2022 https://doi.org/10.4324/9781315158945

10. Радишевський Р. П. Адам Міцкевич – Максим Рильський: проблеми рецепції. *Слов'янський світ: Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 9. С. 92–127. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2ad185ee-2b49-4a5d-aab8-410d78d3f804/content
11. Маркуляк Л. В. Відображення поетики оригіналу поезії Адама Міцкевича «Nad wodą wielką i czystą» в художньому перекладі Максима Рильського. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 56. С. 275–278. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.61.

Pedchenko O. Dialogism in literary translation: contemporary theoretical approaches and the Ukrainian reception of Adam Mickiewicz

Summary. The article examines dialogism in literary translation as a category of contemporary translation studies that defines translation not merely as the interlingual reproduction of a text but as a multilayered process of intercultural, interliterary, and interdiscursive interaction. It traces the evolution of scholarly views on the dialogic nature of translation from Mikhail Bakhtin's concept of dialogue and Julia Kristeva's theory of intertextuality to contemporary translation theories developed by Susan Bassnett, Lawrence Venuti, André Lefevere, Theo Hermans, Anthony Pym, Mona Baker, Michael Cronin, and other scholars. The study demonstrates that contemporary translation studies increasingly move beyond the normative understanding of translation as the search for equivalence, instead interpreting it as an open dialogue among languages, cultures, literary traditions, historical contexts, and readers' interpretations.

The theoretical principles of contemporary translation studies are further substantiated through the analysis of the Ukrainian reception of Adam Mickiewicz's works, viewed as a long-standing process of intercultural dialogue between Polish and Ukrainian literature. Particular attention is paid to the translation and literary-critical activity of Maksym Rylskyi, examined through the lens of dialogism. Drawing on the works of Rostyslav Radyshevskyi and recent studies by Ukrainian scholars, the article demonstrates that Rylskyi's translation practice combined philological precision with creative interpretation, preserving the artistic originality of Mickiewicz's works while ensuring their organic integration into the Ukrainian cultural space. It is argued that the Ukrainian reception of the Polish classic represents a productive example of interliterary dialogue in which translation functions not as a secondary reproduction of the original but as a form of co-creation, cultural mediation, and reinterpretation.

As a result of the study, a multilayered model of dialogism in literary translation is proposed, encompassing intertextual, cultural-historical, translational, and receptive levels of interaction. The article demonstrates that literary translation is not the completion of communication but an open process of continuous intercultural dialogue that ensures the further cultural biography of a literary work and its integration into new historical, national, and interpretative contexts. The proposed approach expands the theoretical foundations of contemporary translation studies and opens new perspectives for further research on literary translation as a form of intercultural communication, cultural memory, and humanitarian dialogue.

Key words: dialogism, dialogue of cultures, intercultural communication, literary translation, contemporary translation studies, cultural interaction, Adam Mickiewicz.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026